

Pompeu Fabra i els descastellanitzants. Una contradicció aparent

LLUÍS MARQUET †
Enginyer i lexicògraf

1. INTRODUCCIÓ

Hi ha una certa confusió sobre el grau de descastellanització al qual Fabra pretenia arribar en procedir a eliminar els castellanismes del català. Aquesta confusió és deguda al fet que si bé, d'una banda, Fabra era partidari de la dita descastellanització, d'una altra banda, s'exclamava fortament contra els descastellanitzants a ultrança. I és a partir d'aquestes dues recomanacions fabrianes, aparentment contradictòries, que algú ha pogut arribar a pensar que Fabra defensava una descastellanització només parcial, i no total, del català. Fins i tot hi ha qui, invocant Fabra, defensa que cal procedir amb moderació en aquesta tasca.

Cal rebutjar rotundament aquesta interpretació. Diguem que aquestes dues idees fabrianes no són contràries, sinó que responen a una mateixa línia d'actuació: la de depurar el català deslliurant-lo al màxim dels castellanismes que s'hi havien anat introduint amb el temps, a causa de la situació de llengua subordinada. Cal deixar ben clar quin era l'objectiu al qual pretenia arribar Fabra pel que fa a la descastellanització del català. No hi ha, com veurem, cap contradicció, en les paraules de Fabra. Però aleshores és imprescindible que analitzem què entenia exactament Fabra per «descastellanitzants».

Tot això és el que farem basant-nos en diferents textos seus en què s'expressa inequívocament sobre aquests punts. Concretament hem seleccionat vint-i-cinc textos fabrians que reproduïm més endavant. Parlen explícitament del tema que ens ocupa i poden ésser agrupats en tres blocs:

1. Els castellanismes i la castellanització del català (1-13).
2. La tasca de descastellanització (14-21).
3. Els descastellanitzants (22-25).

Aquests textos seleccionats són extrets dels deu documents següents:¹

Document 1: «El pronom-adjectiu *qual*», article publicat a *El Poble Català* (28 març 1907), dins la sèrie «Qüestions gramaticals», i no inclòs en les *Qüestions de gramàtica catalana* (1911).

Document 2: «L'obra dels nostres descastellanitzants», article publicat a *El Poble Català* (21 desembre 1907), dins la sèrie «Qüestions gramaticals», inclòs en les *Qüestions de gramàtica catalana* (1911) i incorporat més tard en versió modernitzada a *El català literari* (1932).

Document 3: «Sobre diferents problemes pendents en l'actual català literari», dins *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans 1907* (1907), p. 353-369.

Document 4: Discurs presidencial pronunciat als Jocs Florals de Lleida (1915), incorporat a *El català literari* (1932) amb el títol «Literats i gramàtics».

Document 5: «Castellanismes de la llengua escrita» (1917), article incorporat a *La llengua catalana i la seva normalització* (1980), p. 129-131.

Document 6: Discurs presidencial pronunciat als Jocs Florals de Mataró (1918), incorporat en versió incompleta a *El català literari* (1932) amb el títol «Filòlegs i poetes».

Document 7: Diverses *Converses filològiques* (edicions de Barcino i d'EDHASA), indicades segons la numeració de l'edició de Barcino, però havent contrastat el text amb la versió original, reproduïda a l'edició d'EDHASA.

Document 8: «L'obra de depuració del català», discurs pronunciat com a president de l'Ateneu Barcelonès (1924), incorporat a *El català literari* (1932).

Document 9: «Conversa [de Tomàs Garcés] amb Pompeu Fabra», publicada a la *Revista de Catalunya*, núm. 23 (maig 1926), p. 485-494.

Document 10: Discurs presidencial pronunciat als Jocs Florals de Barcelona (1934).

2. FABRA I LA «DEPURACIÓ» DEL CATALÀ

Aquesta és, com és prou sabut, una de les idees cabdals de Fabra. S'hi refereix en diferents llocs; només cal recordar el títol d'un dels seus textos més emble-

1. Els textos reproduïts corresponents als documents 2, 4, 6 i 8 pertanyen a la versió d'*El català literari*, que és més moderna i publicada en vida de Fabra, que presenta alguns retocs en relació amb la versió original i el text dels tres darrers dividit en apartats. Els textos de les *Converses* (document 7) corresponen a l'edició de Barcino, que és la més completa fins ara, en espera de la definitiva de les *Obres completes* de Fabra, en curs d'edició. Els textos dels documents 3 i 5 han estat reproduïts modernament en l'obra *La llengua catalana i la seva normalització*, p. 83-106 i 129-131, respectivament. El document 1 el vaig reproduir, amb ortografia original, a «Les *Qüestions de gramàtica...*», p. 62-64. El document 10 fou reproduït a *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, p. 199-206. El document 9, que sapiguem, no s'ha reproduït posteriorment enlloc més.

màtics: «L'obra de depuració del català», discurs pronunciat, com a president, a l'Ateneu Barcelonès amb motiu de l'obertura del curs 1924-1925.

Fabra era conscient del grau de castellanització que havia sofert el català al llarg dels segles i, a més, tenia les idees molt clares sobre com calia procedir per a contrarestar aquesta pertorbació. Només cal que recordem una de les seves divises més conegudes, que sintetitza perfectament la tasca que creia que calia fer en aquest sentit i que, d'altra banda, és la que va aplicar sempre al llarg de la seva obra: «L'ideal que perseguim no és la resurrecció d'una llengua medieval, sinó formar la llengua moderna que fóra sortida de la nostra llengua antiga sense els llargs segles de decadència literària i de supeditació a una llengua forastera». Aquesta divisa figura en el discurs dels Jocs Florals de Mataró de 1918 (apartat «Arcaïsmes i dialectalismes») i la repeteix més tard en el discurs presidencial de l'Ateneu, 1924-1925, en fer referència a unes conferències pronunciades uns anys abans, concretament el 1897 i el 1906.²

Doncs bé, aquest «ideal» pressuposa dues constatacions: la castellanització del català i l'assumpció que això és un defecte de la llengua moderna que cal corregir. La realització d'aquesta tasca és el que ell anomena «depuració» de la llengua.

2.1. *Els castellanismes*

En molts dels seus escrits Fabra es lamenta de l'estat de castellanització a què havia arribat la nostra llengua després de travessar els segles de decadència. Fabra dedicà moltes pàgines a tractar d'aquest punt en diversos treballs seus. I així denuncià una bona colla de castellanismes i n'analitzà molts, com podem comprovar repassant diversos escrits fabrians.

Vegem ara els textos de Fabra que tracten dels castellanismes (bloc 1):

1) De «Literats i gramàtics», apartat «Els literats gramàtics»

Absurda ha estat l'animadversió general dels literats envers el gramàtic durant els primers períodes de la nostra renaixença literària. Pareu esment que els nostres escriptors es trobaren, en iniciar-se aquesta renaixença, amb una llengua empobrida, deformada, malmesa per innumbrables castellanismes, la qual no podien pas adoptar com a llengua literària sense tractar de depurar-la, d'enriquir-la, de realçar-la. I això no es podia realitzar sense una coneixença perfecta de la llengua antiga i dels dialectes actuals, que ens guiés en la tasca difícilíssima de descobrir i remeiar les desviacions sofertes per la llengua.

2. «L'obra de depuració del català», apartat «Dues conferències».

2) De «Literats i gramàtics», apartat «La indisciplina literària»

Aqueixa repugnància a reconèixer cap autoritat, aqueixa malfiança envers els treballs d'altri, aqueixa obstinació a no deixar-se convèncer, han disminuït bona cosa; però se'n falta molt perquè hagin desaparegut totalment d'entre la nostra gent de lletres. Afeblides i tot, elles constitueixen encara el més gran obstacle a l'obra de depuració i fixació de la llengua literària. En una infinitat de qüestions, veiem encara la solució bona, que ve a remeiar un castellanisme o qualsevol altre defecte de la llengua, obrint-se camí ben difícilment.

En els primers períodes de la nostra renaixença literària, sentint els escriptors la necessitat de refer la llengua i no havent-hi una autoritat reconeguda per tothom, cada un d'ells resolvia a la seva manera els múltiples problemes de lèxic i de gramàtica que s'anaven suscitant. L'obra llur havia de resultar necessàriament fragmentària, mancada d'unitat, entacada d'innombrables errades. A les tares adquirides per la llengua durant els segles de decaïment literari, venien a afegir-se'n de noves, més vergonyoses perquè aquestes eren volgudes. La llengua s'engavanyava d'arcaïsmes revessos i de neologismes malfargats; tot, però, dins una mètrica i una construcció purament castellanescs, que tothom acceptava com a bones.

3) De «Castellanismes de la llengua escrita»

En la llengua escrita són evitats molts castellanismes de la llengua parlada, però, en canvi, hom n'hi constata que li són propis. Quan escrivim cometem, en efecte, una munió de castellanismes sintàctics estranys a la llengua parlada. Es dóna, doncs, el cas curiós que, en plena època de descastellanització del català, la influència castellana imposa als escriptors construccions que converteixen llur català en una llengua encara més acostada sintàcticament a la castellana que no és el català que ara es parla.

És cert que el català antic usa en aquest cas les dues preposicions *a* i *en* com el castellà; però no ho és menys que una forta tendència a la simplificació de les dues preposicions s'ha produït en català: una tendència certament no deguda a la influència pertorbadora del castellà, sinó tota oposada.

Una tendència tan forta, la qual ha estat causa d'un allunyament major de les dues sintaxis castellana i catalana, precisament en una època en què el català sofreix una castellanització intensíssima, la llengua literària sembla que ha d'acollir-la i no combatre-la.

4) De «Filòlegs i poetes», apartat «Els iniciadors de la Renaixença»

Però aquesta obra de depuració restà llarg temps quasi exclusivament limitada al lèxic, on la castellanització era més evident. [...] És a mesura que s'ha anat avançant en l'obra de depuració que s'ha vist fins a quin punt el nostre lèxic havia estat pertorbat per la influència castellana. Perquè, si hi havia castellanismes claríssims a primera vista, mots que per llur forma es revelen imme-

diatament com a mots castellans, n'hi havia, en canvi, d'altres la descoberta dels quals exigia una coneixença pregona de l'evolució de la llengua. I entre els castellanismes més difícils de reconèixer hi havia precisament els més vergonyosos, els castellanismes de sentit.

5) De «Filòlegs i poetes», apartat «Els escriptors actuals i la depuració del llenguatge»

Els escriptors actuals, benauradament, lluny d'acontentar-se dels resultats obtinguts per llurs antecessors, s'esforcen a escriure un català cada dia més pur i perfecte. Descobrir un per un tots els castellanismes que infesten la nostra llengua, arribar a la coneixença perfecta de la llengua vivent amb totes les seves varietats dialectals i a la coneixença perfecta de la llengua antiga, això és la tasca d'un filòleg; però després ha de venir, encara, el treball de remeiar els castellanismes denunciats i d'enriquir la llengua aprofitant els materials aportats pel filòleg, i això és la tasca del literat.

6) De la primera conversa filològica (18 novembre 1919) «Per la puresa de la llengua. Els castellanismes» [ed. EDHASA, núm. 1]

En aquestes notes diàries tractarem de donar una idea de com és gran el nombre de castellanismes de la llengua actual i de demostrar així la necessitat de recórrer abundantament a l'arcaisme, posat que no vulguem acontentar-nos amb una depuració soma de la llengua, consistent en la sola extirpació dels castellanismes més aparents.

7) De la conversa filològica núm. 573

Decididament ens costa de desprendre'ns dels caminadors del castellà. Les innovacions que han topat amb una major resistència són generalment les que combaten un castellanisme.

8) De «L'obra de depuració del català», apartat «La recerca de castellanismes»

La recerca dels castellanismes, àdhuc solament dels de lèxic, és ja una tasca plena de dificultats; i és que, si hi ha mots que llur sola estructura delata tot seguit com a castellanismes, n'hi ha d'altres que tenen tot l'aspecte d'un mot perfectament català, i solament un estudi apregonat del vocabulari pot fer veure que són realment mots manlevats a l'espanyol.

9) De «L'obra de depuració del català», apartat «L'acció pertorbadora de la influència espanyola»

La influència castellana, a la qual devem la introducció d'un nombre tan gran de mots espanyols i, amb ella, àdhuc l'adquisició d'un nou so, el de *j* castellana [...] ha estat també causa de pertorbacions en l'estructura i en la pronúncia de nombrosos mots catalans. Molts llatinismes presenten avui en català una forma en la qual s'endevina que no els havem presos directament del llatí, sinó passant per l'espanyol. [...]

La influència espanyola ha produït també modificacions en la significació d'un gran nombre de mots catalans, pertorbacions molt més difícils de descobrir i de remeiar que les que afecten llur estructura. [...] Quan, en la tasca de redactar el Diccionari, s'estudien un per un tots els mots de la llengua i per cada mot es comparen les significacions que tenia en l'antic i les que té avui, amb les que tenen els mots corresponents espanyol, francès i italià, és llavors que es veu fins a quin punt el nostre lèxic ha estat pertorbat per la influència castellana [...]. Però: només aconseguir que la nostra llengua es posi en aquest punt al nivell de les altres llengües literàries (i això sí que ho hem de voler) suposa ja una tasca immensa, sobretot si es té en compte que l'estat de supeditació subsisteix, ço que dóna fatalment com a conseqüència que, mentre, gràcies a l'obra de depuració realitzada per gramàtics i literats, van desapareixent de la llengua els antics castellanismes, cada dia veiem introduir-se-n'hi de nous.

10) De «L'obra de depuració del català», apartat «El lèxic català i l'espanyol»

El català, de mica en mica, ha anat acostant el seu lèxic al lèxic espanyol, sia adoptant mots espanyols, sia donant als mots catalans la mateixa significació que als mots espanyols corresponents. [...] Hom no està satisfet si no se li dóna l'equivalent de cada mot espanyol, sense veure que així, àdhuc si aconseguíem un dia extirpar tots els mots manlevats, el nostre vocabulari restaria encara pregonament castellanitzat. Jo he arribat a vegades, quan se'm demana el substitut exacte de tal o tal castellanisme, a no saber-me greu d'haver de dir que no n'hi ha cap; perquè, certament, en molts casos és convenient que no n'hi hagi per tal que el vocabulari català no sigui una còpia servil de l'espanyol.

11) «L'obra de depuració del català», apartat «Els castellanismes sintàctics»

Els castellanismes sintàctics del català modern són innumbrables: la influència espanyola s'ha deixat sentir en l'ús dels temps dels verbs; ha provocat canvis de gènere; ha produït la substitució de totes les locucions emprades pels antics per a l'expressió del neutre, amb frases fetes a base d'un article neutre diferent del masculí [...]. Però el castellanisme sintàctic més greu ha estat la destrucció del nostre sistema de mots conjuntius, que ha estat reemplaçat completament pel sistema espanyol. Totes les locucions conjuntives de l'espanyol

han estat adoptades pel català, emmenant la desaparició d'innombrables locucions catalanes. En algunes de les locucions manllevades la forma d'algun de llurs elements les delata tot seguit com a castellanismes.

12) De «L'obra de depuració del català», apartat «La llengua antiga»

Si els iniciadors de l'obra de redreçament del català haguessin tingut una idea exacta del grau de castellanització a què havia pervingut la nostra llengua durant els segles de la decadència literària, no s'haurien potser vist amb cor d'emprendre-la; és a mesura que hem anat treballant en la depuració de la llengua que hem anat coneixent la grandària del mal a remeiar.

L'estudi dels nostres escriptors medievals ens ha fet conèixer una munió de mots que ens permeten de prescindir de castellanismes que hauríem pogut creure irremeiables, i així mateix una sèrie de mots conjuntius, de procediments de subordinació, d'expressions adverbials, que ens permeten de construir la frase fugint dels motlles que ens havia imposat la imitació de l'espanyol.

13) Del discurs dels Jocs Florals de Barcelona

Quant a l'obra de redreçament, seria un error de creure que ja no ens manca sinó de fer uns lleus retocs al sistema gramatical, d'acabar de fixar la sintaxi, de donar acolliment a aquest o a aquell mot arcaic o dialectal: en el moment que el català va penetrant en medis d'on fins ara havia estat bandejat, va veient-se com està inacabada encara l'obra de depuració del seu lèxic; cal refer els vocabularis tècnics; una infinitat de coses dels oficis, de les arts, de les indústries, són designades amb mots castellans; cada dia plouen les preguntes: com se'n diu en català de tal cosa?, les quals caldria sovint mudar en: com se n'hauria de dir en català de tal cosa?...

I, quant a l'obra de difusió de la llengua, pot dir-se que tot just comença. I hauríem de posar el màxim d'esforç, perquè —enteneu-ho bé— no es tracta solament de difondre l'ús del català en el sentit que la gent s'acostumin a escriure preferentment en català en lloc de fer-ho exclusivament en llengua castellana, sinó de difondre la coneixença de la llengua literària, d'aquesta llengua depurada i normalitzada que tant ens ha costat d'elaborar, i que no és pas el pobre català que parlen la majoria dels catalans i que s'escriu habitualment, ple de castellanismes i de vulgarismes vergonyosos [...]. El català perilla, ara més que mai, d'esdevenir un calc de la llengua castellana. Dins un règim de bil·l·güisme, l'únic mitjà de resistir a la influència pertorbadora de la llengua forastera, és la coneixença perfecta de la llengua materna. Sense ella, continuarà fatalment la castellanització que començà durant la decadència i que la renaixença no ha deturat pas.

Primera constatació

És completament inqüestionable que, per a Fabra, el català era una llengua castellanitzada, fet que s'havia anat produint al llarg del temps i que de cap manera aquesta alteració de la llengua era atribuïble a una evolució interna, com algú a vegades ha insinuat.

2.2. *La tasca de descastellanització*

Disposem de diversos textos de Fabra en què es pronuncia clarament a favor de la descastellanització del català i exposa les dificultats que això comportava. Sobre aquest punt sempre va parlar en el mateix sentit i s'expressà sense vacil·lacions. Hi ha innombrables textos seus en què afirma això taxativament. Vegem-ne els corresponents al bloc 2:

14) De «Literats i gramàtics», apartat «La reacció normalista»

No vulguem que l'obra de redreçament es deturi en el punt on ha arribat pels nostres esforços; ans desitgem que continuï ininterrompuda fins a veure's la nostra benvolguda parla completament refeta, retrobat el seu tresor lèxic, retrobades la seva prosòdia i la seva sintaxi, foragitats del tot els castellanismes que la desparguen i rebaixen.

15) De «Filòlegs i poetes», apartat «Els iniciadors de la Renaixença»

Els iniciadors de la nostra renaixença ja compregueren tot seguit que la llengua escrita havia d'ésser objecte d'un treball de depuració i d'enriquiment. Però és segur que cap d'ells no tenia una idea exacta de la magnitud de la tasca a realitzar; tot just començada l'obra de redreçament de la llengua, no podien albirar l'estat de degradació a què aquesta era arribada; [...] no podien imaginar que un dia havia de pretendre elevar-se a llengua nacional de Catalunya, i que, com a tal, l'hauríem de voler totalment descastellanitzada i en possessió de tot el seu tresor lèxic, llavors malmès i mig perdut. La tasca a fer era, doncs, molt més grossa que no podien sospitar els seus iniciadors benemèrits, ja que el català era caigut molt més avall que ells no creien, i calia elevar-lo molt més amunt que ells no haurien gosat mai esperarçar.

Els empregueren, però, ardidament la tasca de redreçament de la llengua escrita, que és en el fons una tasca de descastellanització: descobrir les paraules, les construccions, les pronúncies castellanques que havien anat substituint-se a les catalanes, i retrobar aquestes amb l'estudi del llenguatge vivent i sobretot del català medieval.

N'hi ha prou amb fer-se càrrec del grau de castellanització a què era pervingut el nostre lèxic, per a comprendre que la tasca de redreçament empresa no podia ésser l'obra d'una sola generació. [...] No: per bé que en aquell llenguatge s'hi haguessin escrit belles poesies, els escriptors actuals, tot sentint un agraïment pregon envers aquells primers autors de la renaixença, no podien pas acceptar llur català, on l'obra de depuració es troba tot just iniciada; i la millor manera d'ésser-ne els dignes successors era, segurament, de prosseguir llur tasca descastellanitzadora.

16) De la primera conversa filològica (18 novembre 1919) «Per la puresa de la llengua. Els castellanismes» [ed. EDHASA, núm. 1]

L'obra de redreçament del català literari és sobretot una obra de descastellanització i en la majoria dels casos és la llengua antiga que ens dóna el mot o el gir amb què cal reemplaçar el mot o el gir castellà.

17) De la conversa filològica núm. 323

Tant com la introducció de mots castellans, aquests canvis de significació constitueixen un castellanisme. Si no treballàvem, doncs, a remeiar aquestes pertorbacions semàntiques del nostre lèxic, aquest restaria encara tot castellanitzat fins després que l'haguéssim netejat completament de tots els mots manllevats al castellà.

18) De la conversa filològica núm. 328 [versió original; ed. EDHASA, núm. 21]

És clar que el fet que un mot ens vingui del castellà no vol dir que hagi d'ésser sistemàticament rebutjat: no hi ha cap llengua que no presenti manlleus fets a les altres llengües. Però és indispensable que tinguem una coneixença exacta de tots els castellanismes existents, disposats tothora a eliminar-ne el nombre més gran possible.

19) De «L'obra de depuració del català», apartat «La llengua antiga»

Si els iniciadors de l'obra de redreçament del català haguessin tingut una idea exacta del grau de castellanització [...]. Però, ara, ja havem fet molt de camí, els guanys obtinguts són ja considerables, la feina esmerçada no ho ha estat endebades, i no podem sentir-nos descoratjats per la grossa tasca que encara resta a fer. Avui ja sabem que, per gran que sigui el mal, podem remeiar-lo.

L'estudi dels nostres escriptors medievals ens ha fet conèixer una munió de mots que ens permeten de prescindir de castellanismes que hauríem pogut creure irremeiables [...]. Però la coneixença de la llengua antiga ens és sobretot utilíssima per a la descastellanització de la sintaxi.

20) De «L'obra de depuració del català», apartat «La llengua literària i la llengua parlada»

Avui hem d'atendre a altres objeccions que les que puguin fer-nos els qui veuen en tot corrupcions i castellanismes. Ens referim sobretot a les que provenen de la temença que l'acceptació de tantes innovacions pugui produir un allunyament massa fort entre la llengua literària i la llengua parlada. Creuen alguns que, si intentem alliberar la llengua de totes les defectuositats que la deturpen, anirem necessàriament a la formació d'una llengua massa artificiosa, erichada de dificultats i gairebé inintel·ligible.

No ens deixem guanyar pel cansament, ni per la impaciència, ni pel derrotisme. Ja sabem les raons que invoquen: «¿La depuració actual no és ja suficient, àdhuc excessiva, potser allunyant-nos ja massa del català en què escriuiren llurs obres els autors vuitcentistes? ¿Si no deturem la tasca depuradora, no anirem a parar a una llengua inintel·ligible o a ofegar la llengua sotmetent-la a normes massa rígides? Entossudint-nos a atènyer una major depuració, ¿no reculem massa el dia de posseir una llengua fixada, no acabant mai de sortir del període de transició, que potser ja seria hora de cloure? I, si és segur que mai no havem d'arribar a deslliurar la llengua de tots els castellanismes, ¿no seria ja hora de fer-ne una tria per decidir d'una vegada quins són els que ens hem de resignar a admetre d'una manera definitiva?» Testimonis de la marxa ascendent de la llengua, no sabríem deixar-nos guanyar per aquestes insinuacions descoratjadores; els progressos acomplerts ens animen, al contrari, a prosseguir la nostra tasca. Convençuts que solament així serem els dignes continuadors dels homes de la renaixença i mereixerem l'agraïment dels qui vindran darrera nostre, continuem, doncs, treballant en l'obra de depuració de la llengua.

21) De la «Conversa [de Tomàs Garcés] amb Pompeu Fabra», apartat «El progrés aconseguit i la feina a fer»

Per altra banda, el lèxic ha millorat. El més endarrerit, indubtablement, encara, és la sintaxi, com tot el que té una relació més íntima amb el pensament: per exemple, la significació de les paraules. Però aquest endarreriment és lògic si recordem l'estat a què havia davallat l'idioma, i si tenim present el bilingüisme actual. El bilingüisme, heu's ací l'enemic. Lluitem a contracorrent. La nostra tasca depuradora és feixuga, per tal com subsisteixen les causes d'impuresa.

Però, sigui com sigui, el català té ja les seves línies generals ben estructurades. I podem tenir una visió del què serà el nostre bell idioma quan un últim grau de depuració sigui acomplert.

Segona constatació

Fabra tenia molt clar que calia emprendre, sense vacil·lacions, una tasca de descastellanització que havia d'arribar al grau més elevat possible. Calia, per tant, eliminar el màxim nombre de castellanismes i pertorbacions degudes a la influència d'aquesta llengua.

2.3. *Conclusions derivades d'aquestes dues constatacions*

Les conclusions d'aquestes dues idees fabrianes són claríssimes. Fabra era conscient, d'una banda, de la gran quantitat de castellanismes que hi havia en català, els quals s'hi havien anat introduint al llarg del temps a causa de la influència pertorbadora de la llengua castellana. Era evident que el català no havia pogut viure en situació de normalitat lingüística i no havia tingut els mitjans i els recursos per a anar-se desenvolupant en situació de no-dependència. I, d'una altra banda, Fabra era partidari d'anar eliminant aquests castellanismes mitjançant una tasca de «depuració». Sobre aquestes dues qüestions no hi ha cap mena de dubte.

3. ELS DESCATELLANITZANTS

3.1. *Dues afirmacions fabrianes aparentment contradictòries*

És evident que *descastellanitzar* significa eliminar del català tot allò que és degut a la influència d'aquesta llengua i que ha alterat d'alguna manera la nostra. Doncs, Fabra era, en aquest sentit, un descastellanitzant. Aleshores, per què a vegades parla tan malament dels descastellanitzants?

Aquesta és la contradicció aparent de què hem parlat al començament. Però fins ara ningú, que sapiguem, mai no s'ha parat a analitzar què volia dir exactament el Mestre en expressar-se amb aquest terme. I així hi ha qui, partint d'aquesta denominació seva (potser poc afortunada, reconeguem-ho), ha pogut arribar a creure que Fabra no era partidari d'una descastellanització a fons del català.

Malgrat aquestes dues afirmacions aparentment contradictòries, cal deixar ben clar que una cosa no es contradia amb l'altra. Però, com ja hem dit, és indispensable que analitzem què entenia Fabra per *descastellanitzants* i a què es referia quan emprava aquest terme.

3.2. *Els descastellanitzants segons Fabra*

És ben cert que Fabra en alguns dels seus escrits parla —i sovint despectivament— dels «descastellanitzants» (a vegades hi afegeix «a ultrança») i no amaga

pas la preocupació que li causaven. Fins i tot fa sortir aquest terme en el títol d'un dels textos triats: «L'obra dels nostres descastellanitzants» (document núm. 2). També apareix en el títol d'un dels apartats de «L'obra de depuració del català» (document núm. 8). I també s'hi refereix de passada en un altre article titulat «De la depuració de la llengua literària» (*La Nova Revista*, gener de 1927), apartat «La sintaxi i el lèxic»: «Basta recordar el que costen ara de treure de la llengua les formes i els girs defectuosos que hi introduïren un dia els descastellanitzants a ultrança (el *doncs* causal, el *quin* relatiu, etc.)».

Fixem-nos ara en els textos següents, en els quals Fabra denuncia amb preocupació els errors a què poden arribar els descastellanitzants. Són els textos que hem agrupat en el bloc 3. És especialment aclaridor d'aquesta temença el fragment següent extret del text núm. 23: «Descastellanitzar ha esdevingut avui sinònim d'allunyar-se del castellà, i per allunyar-nos del castellà sovint rebutgem i desfigurem paraules i construccions catalanes pel sol defecte d'assemblar-se massa a les castellanques corresponents.» Aquest és el veritable sentit amb què Fabra fa servir el terme *descastellanitzants* el qual, com podem veure, no és pas incompatible amb la idea bàsica d'eliminar tots els castellanismes possibles de la llengua.

22) D'«El pronom-adjectiu *qual*» [ortografia modernitzada]

Però havien de venir temps calamitosos per al pobre *qual*, fins al punt que la influència castellana d'un costat i els *descastellanitzants* del altre, arribarien a posar en perill la seva existència, la primera amb el seu *el que* i els segons amb el llur *quin*.

I quan ens posem a descastellanitzar, deixem en pau les damunt dites construccions i les emprenem, en canvi, contra el pobre mot *qual*, que té la desgràcia... de semblar-se massa al *cual* castellà.

Oh *descastellanitzants*, deixeu estar en pau el *qual*, no el vulgueu foragitar de la nostra llengua; al contrari, useu-lo força —posat que no li feu significar *cuyo*— i estigueu segurs que, lluny de cometre un castellanisme, l'evitareu moltes vegades.

23) De «L'obra dels nostres descastellanitzants»

El català no n'ha tingut prou amb una desgràcia. Quan reneix com a llengua literària i comença la tasca de descastellanitzar-lo i de polir-lo, un nou flagell li cau a sobre: la incultura filològica i gramatical d'una gran part dels seus conreadors. Pretenem d'alliberar la nostra llengua de les defectuositats que presenta degudes a la influència castellana, i n'hi anem introduint d'altres en nombre extraordinari.

Descastellanitzar ha esdevingut avui sinònim d'allunyar-se del castellà, i per allunyar-nos del castellà sovint rebutgem i desfigurem paraules i construccions catalanes pel sol defecte d'assemblar-se massa a les castellanques corresponents.

En canvi, cometem castellanismes inconneguts en la llengua parlada i creiem haver fet obra de descastellanització esborrant la *o* final d'una paraula castellaníssima o posant un *hi* darrera d'un *en ell*, traducció servil d'un *en él* castellà. A vegades fugim d'un castellanisme imaginari i caiem en un castellanisme real.

Pertot arreu creiem veure castellanismes [...]. Hom no es detura a examinar si realment el mot sospitós és degut a la influència castellana. [...] De dues paraules, de dues formes, basta que l'una s'assemblés menys que l'altra a la castellana corresponent, per a ésser sistemàticament preferida. [...] La meitat de la castellanofòbia actual, ben encarrilada, bastaria per a netejar en poc temps de tota influència castellana la nostra llengua.

L'únic remei contra els procediments arbitraris dels nostres descastellanitzants fóra l'estudi dels nostres autors antics. [...] Però no cal, per això, que ens fem gaires il·lusions: si els nostres descastellanitzadors llegeixen algun cop els nostres autors medievals, és més aviat per a fer-nos present d'algun preciós arcaisme perfectament inútil.

24) De «Sobre diferents problemes pendents en l'actual català literari», apartat «Els mots savis»

Cal, en fi, notar una certa aversió als llatinismes de la part dels confeccionadors de diccionaris de llistes de barbarismes i, en general, dels *descastellanitzants* a ultrança. No ens cal pas fer aquí una defensa dels llatinismes; les llengües germanes n'estan plenes, i no hem pas d'ésser nosaltres els catalans, que ens trobem amb un vocabulari per refer, empobrit i malmès, els que hem de fer els desmenjats davant de paraules de la llengua mare que han estat preciosament acollides per francesos, castellans, portuguesos, italians i romanesos. Solament podem explicar-nos l'antipatia als llatinismes, perquè resulten ésser paraules massa semblants a les castellanques corresponents, i avui sembla que la qüestió capital no és pas precisament descastellanitzar la llengua, sinó allunyar-la a totes passades del castellà.

25) De «L'obra de depuració del català», apartat «Els decastellanitzants a ultrança i els arcaïtzants exagerats»

Hi hagué una època en què, de dues formes, de dos mots, de dos girs en concurrència, es creia que sistemàticament calia donar la preferència al més allunyat de l'espanyol. En tota coincidència entre l'espanyol i el català, es veia un castellanisme, i bastava que un mot s'assemblés massa a l'espanyol corresponent perquè se li cerqués més o menys arbitràriament un substitut.

Hi hagué també un temps en què alguns pretenien que tota divergència entre el català modern i el català medieval era inacceptable: sense esbrinar si el fet modern era en realitat degut a una imitació de l'espanyol o s'havia produït espontàniament enfora de la influència castellana, es proposava sistemàticament l'adopció del fet antic, exagerant-lo sovint en el sentit d'oposició a l'espanyol.

Avui ja no és fàcil que caiguem en aquests errors dels descastellanitzants a ultrança i dels arcaïtzants exagerats, i ja s'ha renunciat a estontolar les innovacions amb raons d'ordre sentimental. [...] Tenim una major aptesa a descobrir castellanismes, i sabem que, sovint, solucions que semblen implicar una descastellanització, enclouen en el fons un veritable castellanisme.

Tercera constatació

Per a Fabra, els «descastellanitzants» eren aquells qui, volent fugir del castellà, s'apartaven arbitràriament de tot allò que s'hi assemblava massa, sense parar esment en si era genuí o bé de formació nova però justificable.

4. CONCLUSIÓ FINAL

Ha quedat prou clar que la idea de descastellanitzar el català al màxim, defensada per Fabra, no és en absolut incompatible amb la por que manifestava contra els descastellanitzants. No hem de creure que descastellanitzar és simplement evitar tot allò que s'assembla massa al castellà. Així no hem de fugir del castellà preferint, per exemple, *proper* a *pròxim*, *barreja* a *mescla*, *ambient* a *ambient*, *darrer* a *últim*, *mallejable* a *malleable*, *llavial* a *labial*, etc. No tot allò que coincideix amb el castellà és dolent només per aquest sol fet. Però això no vol dir, contràriament, preferir de dues solucions la més acostada al castellà, sobretot si la solució més acostada a la castellana no és la genuïna. Fabra preferia, per exemple, *cercar* a *buscar*, *afecionat* a *aficionat*, etc. No hem de caure en les dèries dels qui Fabra anomena «descastellanitzants», però això no vol dir de cap manera acostar-se descaradament al castellà abandonant les solucions pròpies, sinó tot al contrari, preferir-les.

Conclusió important

Fabra emprava el mot *descastellanitzants* en un sentit molt clar i que no és, de cap manera, allò que algú ha pogut creure. Anem alerta, doncs, amb les falses identificacions, perquè indueixen a error.

Resumint: cal prosseguir la tasca de descastellanització iniciada per Fabra i completar-la en aquells punts tot just iniciats, sense caure en els defectes dels descastellanitzants.

Cal que ens decidim per un català genuí i no dependent. No hi ha cap llengua en situació de no-dependència que vagi mirant sistemàticament sempre que fa una altra llengua per a decidir què ha de fer. Doncs, nosaltres hauríem de fer anàlogament sense pors ni complexos de cap mena.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- FABRA, Pompeu (1907-1908). «Qüestions gramaticals». *El Poble Català*.
 — (1911). *Qüestions de gramàtica catalana*. Barcelona: L'Avenç.
 — (1932). *El català literari*. Barcelona: Barcino.
 — (1954-1956). *Converses filològiques*. Barcelona: Barcino.
 — (1980). *La llengua catalana i la seva normalització*. Ed. a cura de Francesc Vallverdú. Barcelona: Edicions 62: La Caixa.
 — (1983-1984). *Converses filològiques*. Barcelona: EDHASA. [Nova versió incompleta]
 — (1984 [1934]). «Discurs del President». A: LAMUELA, Xavier; MURGADES, Josep. *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema, p. 199-206.
- GARCÉS, Tomàs (1926). «Conversa amb Pompeu Fabra». *Revista de Catalunya*, núm. 23 (maig), p. 485-494.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1907). *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans 1907*. Barcelona.
- LAMUELA, Xavier; MURGADES, Josep (1984). *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema.
- MARQUET, Lluís (1993). «Un nou antifabrisme». A: PAZOS, M. Lluïsa [ed.]. *Una llengua sense ordre ni concert*. Barcelona: Oikos-Tau. (La Busca), p. 43-60
 — (1995). «El discurs de Pompeu Fabra com a president de l'Ateneu». *Ateneu: Revista de Cultura*, núm. 16 (juliol), p. 14-16.
 — (2000). «Les Qüestions de gramàtica catalana de Pompeu Fabra». *Els Marges*, núm. 66 (juliol), p. 47-74.
- SOLÀ, Joan; MARCET, Pere (1998). «Bibliografia de Pompeu Fabra». A: *Homenatge a Pompeu Fabra 1868-1948*. Barcelona: Generalitat de Catalunya: Institut d'Estudis Catalans, p. 127-225.